

ЗАГРОЗИ ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Савчук О.А., кандидат психологічних наук,

*Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана
Кожедуба*

Вибуховий розвиток інформаційних технологій призвів до кардинальних змін в системі комунікації індивіда, спільнот, суспільств та світу в цілому, які, в свою чергу, обумовили інформаційно-комунікаційну глобалізацію та сприяли активізації суспільно-політичного життя. Одночасно з цим, використання комунікативних Інтернет-технологій, зокрема, соціальних мереж, в якості інструменту боротьби як військово-політичної, так і внутрішньополітичної залишає багато відкритих питань щодо принципів інтеграції відповідних технологій в систему стратегічних комунікацій кожної країни, і Україна тут не є виключенням.

На даний час можна вести мову про наявність загальних підходів до такої інтеграції, які обумовлені діючим суспільним ладом. Уряди демократичних країн забезпечують своїм громадянам вільний доступ до мережі Інтернет. У авторитарних (тоталітарних) країнах доступ до використання комунікативних Інтернет-технологій обмежують і контролюють, пояснюючи це захистом національної безпеки. Нажаль, загальні підходи не є вирішенням проблеми, що обумовлює, в свою чергу, актуальність її подальших теоретичних та практичних досліджень. Крім того, її вирішення ускладнюється залежністю від факту усвідомлення урядами та суспільствами наслідків використання сучасних інформаційних технологій.

Можна констатувати затребуваність як теоретичних досліджень проблеми побудови інформаційного суспільства, так і практичних розвідок проблеми впливу різноманітних Інтернет-технологій на особистість. Цим питанням присвячена значна кількість іноземних та вітчизняних наукових робіт, зокрема, в контексті ведення Російською Федерацією «гібридної війни» проти України. Але необхідність напрацювання практичних рекомендацій щодо використання комунікативних Інтернет-каналів, в тому числі соціальних мереж, в якості засобу консолідації українського суспільства, а також протидії негативним інформаційно-психологічним впливам зовнішніх та внутрішніх агентів спонукають до подальшого вивчення цієї проблеми.

Зважаючи на глибину проблем, що розглядаються, вважаємо за доцільне застосування міждисциплінарного підходу для їх дослідження.

Стосовно інформаційно-мережевої війни, яка є військовою розробкою Пентагону, вітчизняна дослідниця О. Сенченко акцентує увагу на тому, що середовищем її ведення є інформаційне суспільство, а ключовим фактором є контроль над інформаційним полем. Що стосується Інтернету, то він виступає лише одним з інструментів протистояння. Мережа, що утворюється, містить в собі велику кількість самоналагоджувальних вузлів, діяльність яких, в свою чергу, визначається заздалегідь сформованою світоглядною парадигмою. Тобто формування та програмування заданої реальності є обов'язковим для ведення мережевої війни. Що стосується мережевих вузлів то їх функції, наприклад, можуть виконувати журналісти, як носії певного світогляду. Мета мережевої війни - це абсолютний контроль над усіма учасниками історичного процесу у світовому масштабі. Тому такі війни точаться завжди і проти всіх у соціокультурній, когнітивній, інформаційній та фізичній сферах [6].

Російські дослідники розвивають поняття «психоісторичної війни». Так, А. Фурсов під нею розуміє комплекс систематичних, цілеспрямованих і довгострокових дій, які мають за мету встановлення контролю над психосферою суспільства-мішені, з наступним заміщенням її своєю. Владну інтелектуальну еліту дослідник розглядає в якості першого об'єкту атаки. В такій війні А. Фурсов виділяє три основних рівні. Інформаційний рівень, який будучи найпростішим, передбачає перекручування фактів. Концептуальний рівень, який передбачає інтерпретацію і пакетування перекрученої інформації, яка перетворюється в фальш-факти в разі помилкової інтерпретації, тим самим нав'язуючи об'єкту впливу необхідне суб'єкту бачення. Найскладнішим рівнем є метафізичний, що передбачає знищення та підміну смислів об'єкта-мішені на ті, що вигідні агресору. В такий спосіб суспільство-мішень позбавляється волі до опору [7].

Інші російські дослідники, зокрема Ю. Ковальова, В. Соснін, в свою чергу, окреслюють в якості мети інформаційних воєн підрив суб'єктності геополітичного опонента. Серед мішеней війни вони виділяють великі соціальні групи як колективні суб'єкти, які пропонується розглядати як ресурс психологічного благополуччя суспільства в цілому. На сучасному етапі розвитку Інтернету та інформаційних технологій, на думку дослідників, головним у впливі на

такі групи стає впровадження систем поглядів, ідей або цілісних концепцій. Щодо інформаційно-психологічної війни, то вона розглядається, як один із напрямків психоісторичної війни [4].

Російські дослідники А. Ананьєва, І. Брянцев зазначають, що соціальні мережі є ефективним інструментом соціалізації. Вони сприяють формуванню певних настроїв у суспільстві та об'єднанню користувачів, які розділяють ці настрої, в групи. Дослідники не вбачають в соціальних мережах першопричину масових протестів, а розглядають їх в якості організаційних інструментів. Перевагами соціальних мереж перед іншими засобами масової комунікації вони вважають масовість, високу швидкість розповсюдження цільової інформації та наявність потужного зворотного зв'язку. Дослідники підкреслюють важливість застосування сучасних мережевих технологій в якості інструменту масового інформаційно-психологічного впливу на цільові групи іноземних громадян з метою сприяння зовнішній політиці Росії [1].

Вітчизняні дослідники В.П. Горбулін та ін. розрізняють наступальні та оборонні інформаційні операції як два основних їх типи, хоча підкреслюють, що на практиці більшість інформаційних операцій є змішаними [2, с. 19].

Російські дослідники Є. Михеев, Т. Нестик, констатуючи наявність тенденції до посилення впливу соціальних мереж та блогів на поведінку і спосіб життя людей, відзначають, що дезінформація є одним з видів інформаційно-психологічного впливу. Вона застосовується для впливу як на соціальні групи в цілому, так і на психіку окремих осіб з метою зміни їх соціально-психологічних характеристик. Дослідники також зазначають, що соціальні мережі фактично є базою даних соціально-психологічних характеристик своїх користувачів в глобальному масштабі. Цю тезу вони підкріплюють висновками з досліджень М. Косінські та ін. про те, що інформація основана на базах даних соціальних мереж набагато точніша за інформацію, яка отримується в ході традиційних соціологічних опитувань [5].

М. Косінські наголошує, що твердження Марка Цукерберга стосовно того, що Facebook не продає дані користувачів, а виключно цільову рекламу, не відповідає дійсності. Дані фактично відправляються рекламодавцю і це відбувається через клік по цільовому оголошенню. В свою чергу, поєднання цих даних з передовими алгоритмами машинного навчання надає можливість

побудувати прогностичні моделі за такими чутливими рисами, як релігійні і політичні погляди, сексуальна орієнтація, особистість, інтелект тощо. На підставі цього дослідник не вважає правильним довіряти Facebook самостійне вирішення цієї проблеми. На його думку до її вирішення повинні долучитись політики [9].

Дель Вікаріо М. та ін. іноземні дослідники пояснюють процеси об'єднання людей в соціальних мережах навколо спільних інтересів, світоглядів доступністю наданого користувачем контенту. Вони зазначають, що користувачі схильні вибирати і ділитися контентом за конкретною тематикою, а решту - ігнорувати. Така соціальна однорідність, будучи основним фактором поширення контенту, обумовлює часте утворення однорідних поляризованих кластерів (ехо-камер). У більшості випадків інформація приймається другом, який має однакову поляризацію (профіль), та належить, відповідно, до такої самої ехо-камери. В такий спосіб однорідність призводить до поширення вірусних патернів [8].

На те, що соціальні мережі піддаються впливу технологій, які використовують маніпуляцію та сугестію, звертає увагу вітчизняний дослідник Я.А. Деркаченко. Він відмічає, що спрямованість на молодь основного нахилу маніпулятивного впливу пояснюється врахуванням вікових особливостей. Найбільш небезпечним дослідник вважає вплив на вище військово-політичне керівництво України та управлінські структури. Для українського уряду він вважає за доцільне використовувати соціальні мережі з метою своєчасного інформування громадян шляхом активної присутності у цій сфері спілкування державних органів і громадських організацій з ефективним зворотнім зв'язком. На думку дослідника така присутність повинна бути поєднана з дієвою правовою базою, прогнозуванням ситуації та розробкою відповідних заходів протидії [3].

Оцінюючи сучасний стан медіа-простору України, можна констатувати, що це її слабке місце. Більшість медіа-ресурсів належить олігархам (у тому числі проросійським). Це стосується і телебачення, і новинних WEB-ресурсів. Приватні телеканали мають перевагу перед державними (суспільними) за рахунок більш якісного розважального контенту. В соціальних мережах активно використовуються Інтернет-боти та Інтернет-тролі. На противагу цьому діє медійний ресурс Російської Федерації з величезними фінансовими вливаннями та світовим масштабом охоплення, який має повну перевагу в

анексованому Криму та на окупованих територіях Донбасу, а також присутній в прикордонних областях України.

Запізніле блокування російських соціальних мереж перенацілило українців у американські соціальні мережі, зокрема, Facebook. В існуючій ситуації це є позитивним кроком, але використання будь-яких іноземних соціальних мереж не можна вважати повноцінним інструментом комунікації як суб'єктів громадянського суспільства, так і державних органів України з громадянським суспільством. В цьому контексті варто враховувати поляризаційний характер впливу соціальних мереж на суспільство. Крім того, іноземна соціальна мережа має власні цілі, власні правила фільтрації та пошукової видачі, рецензування та блокування контенту. Іноземні соціальні мережі надають доступ до бази даних користувачів зовнішнім суб'єктам, що створює підвищені можливості маніпуляційного впливу.

В таких умовах створення національної соціальної мережі на нашу думку було б логічним. Спроби створення національної мережі здійснювались раніше, але всі ці проекти стали провальними. Вважасмо, що причинами невдач були: фактичне клонування існуючих соціальних мереж без надання їм нового функціоналу; відсутність реальної мети, яка б мотивувала громадян до участі в національних проектах; брак перспектив масштабування відповідних проектів, через орієнтацію їх лише на українців.

Тому для підвищення стійкості України в інформаційному просторі пропонуємо наступне:

- створити українську суспільну Інтернет-платформу, яка забезпечуватиме надійну комунікацію в українському суспільстві та матиме перспективу масштабування і широкого впливу на громадян інших країн;

- забезпечити безпеку та відповідальність користувачів Інтернет-платформи з використанням їх верифікації. Анонсувати платформу як соціальну мережу реальних людей;

- просувати Інтернет-платформу як інструмент, та наповнювати функціоналом, за допомогою якого можливо разом робити Україну (світ) краще. В якості нових можливостей запропонувати реальну комунікацію та взаємодію, засоби для вияву соціально-економічної ініціативи, здійснення суспільного контролю за змінами в державі.

Перевагами такої Інтернет-платформи будуть: зосередженість на національних інтересах; забезпечення інформаційної безпеки та

об'єктивної модерації; надійний двосторонній зв'язок між державою та суспільством; доступ виключно української держави (суспільства) до результатів аналізу бази даних платформи. Така платформа заповнить прогалину в українському медійному просторі, а також може бути інтегрована в єдину систему з суспільним телебаченням України та проектом «Державою в смартфоні». Вона буде сприяти консолідації вітчизняного суспільства навколо вирішення завдань з розвитку України.

Можна констатувати, що вплив інформаційно-комунікаційних технологій на процес відображення індивідами об'єктивної дійсності і, відповідно, на функціонування і прояви соціально-психологічної реальності, в майбутньому буде лише збільшуватись. Це зобов'язує всіх відповідальних політиків, кожне громадянське суспільство до здійснення контролю за змістом віртуального простору.

Стосовно подальших наукових досліджень інформаційно-психологічних впливів, в першу чергу в соціальних мережах, вважаємо перспективними розвідки особливостей, пов'язаних з віком та статтю цільової аудиторії, а також впливом стресових чинників на користувачів соціальних мереж.

Література:

1. Ананьева А. Г., Брянцев И. Н. Социальные сети и их влияние на формирование общественного сознания. *Безопасность информационных технологий*. 2011. Том 18. № 3. С. 109-116. URL: https://bit.mephi.ru/index.php/bit/article/view/627/632_2
2. Горбулін В.П. Інформаційні операції та безпека суспільства: загрози, протидія, моделювання: монографія / В.П. Горбулін, О.Г. Додонов, Д.В. Ланде. К.: Інтертехнологія, 2009. 164 с. Бібліогр.: с. 153-162. URL: <http://dwl.kiev.ua/art/gdl/gdl.pdf/>.
3. Деркаченко Я.А. Соціальні мережі, як середовище для технологій маніпулятивного впливу. *Сучасний захист інформації*. Київ: Державний університет телекомунікацій. 2016. №1. С. 51-59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/szi_2016_1_8_2
4. Ковалёва Ю. В., Соснин В. А. Большие социальные группы как мишени информационных войн: уязвимость и ресурс сопротивления. *Фундаментальные и прикладные исследования современной психологии: результаты и перспективы развития* / Отв. ред. А. Л. Журавлёв, В. А. Кольцова. Москва: Изд-во «Институт психологии РАН», 2017. С. 1990-1996. URL: http://www.ipras.ru/engine/documents/document12436.pdf_2
5. Михеев Е. А., Нестик Т. А. Дезинформация в социальных сетях: состояние и перспективы психологических исследований. *Фундаментальные и*

прикладные исследования современной психологии: результаты и перспективы развития / Отв. ред. А. Л. Журавлёв, В. А. Кольцова. Москва: Изд-во «Институт психологии РАН», 2017. С. 2021-2030. URL: <http://www.ipras.ru/engine/documents/document12436.pdf>.

6. Сенченко О. Мережевий інструментарій нових війн. *Вісник Книжкової палати*. 2017. № 1. С. 37-41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2017_1_13.

7. Фурсов А.И. Русофобия – психоисторическое оружие Запада. *Наши современники*. 2016. № 1. С. 141-148. URL: <http://nash-sovremennik.ru/archive/2016/n1/1601-10.pdf>.

8. Del Vicario M., Bessi A., Zollo F., Petroni F., Scala A., Caldarelli G., Stanley H. E., Quattrococchi W. The spreading of misinformation online. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*. 2016. Vol. 113. No. 3. P. 554-559. URL: <https://www.pnas.org/content/113/3/554>.

9. Kosinski M., Congress May Have Fallen for Facebook’s Trap, but You Don’t Have To. *The New York Times*. 12.12.2018. URL: <https://www.nytimes.com/2018/12/12/opinion/facebook-data-privacy-advertising.html>

ФОРМУВАННЯ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЯК ЗАСОБУ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

Яндола К.О.

*Харківський національний університет Повітряних Сил імені
Івана Кожедуба*

Агресія РФ, значний вплив якої Україна відчуває з 2014 року, спричинила руйнівні наслідки не тільки на регіональному рівні, а й підсилила глобальні ризики. Вирішення цього конфлікту вимагає чіткого розуміння його природи й характеру. Саме внаслідок проявленої агресії активно почали застосовувати поняття «гібридна війна», основною характеристикою якої є застосування, наряду з традиційними методами ведення бойових дій, різноманітних інформаційно-технічних засобів: ЗМІ, соціальних мереж, блогів тощо.

В умовах гібридної війни (де інформація визначається стратегічним ресурсом) одним із найбільш ефективних способів та дуже популярним і потужним інструментом досягнення переваг не тільки у військовій, а й у політичній, економічній, науково-технічній та інших сферах людської діяльності, суспільства й держави загалом стає дезінформація.